

ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

©2021 ЛУПАК Р. Л., РУДКОВСЬКИЙ О. В., ВАСИЛЬЦІВ Т. Г., БЕРЕЗІВСЬКИЙ Я. П.

УДК 330.341.1.003.12(477)
JEL: O11; O23; O30

Лулак Р. Л., Рудковський О. В., Васильців Т. Г., Березівський Я. П. Інституційно-інноваційні чинники технологічного розвитку національної економіки України в умовах глобальної інформатизації

На етапі формування постіндустріального суспільства актуалізувалася проблема втілення стратегії переходу до інтелектуально орієнтованої моделі економічного розвитку, комплексної модернізації соціально-економічної системи держави, що пояснюється необхідністю вироблення нових підходів до забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в системі світового господарства. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо впровадження інституційно-інноваційних чинників технологічного розвитку в цілях забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальної інформатизації. Об'єктом дослідження є процес удосконалення державної політики забезпечення технологічного розвитку як основи конкурентоспроможності національного господарства. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: синтезу та системного аналізу, статистично-економічного аналізу, компаративний та індикативний методи, метод головних компонент, групувань, логічного аналізу, стратегічного менеджменту. Обґрунтовано дуальний вплив інноваційної діяльності та інституційних чинників на зміцнення конкурентоспроможності національної економіки; охарактеризовано передумови, обсяги та ефективність технологічного розвитку національного господарства держави; визначено обсяги, чинники та перешкоди інноваційної діяльності; здійснено структурно-функціональний аналіз ефективності системи державного регулювання технологічного розвитку економічного комплексу держави; визначено інституційно-правовий базис технологічного розвитку економіки; обґрунтовано організаційно-економічні засоби та напрями розвитку інфраструктури науково-дослідної й інноваційної діяльності. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення низки інституційних та інноваційних тенденцій, що пов'язані із соціально-трудовими, демографічними, зовнішньоекономічними та іншими процесами, у міру реалізації яких здатні чинити вплив на темпи технологічного розвитку національної економічної системи.

Ключові слова: технологічний розвиток, конкурентоспроможність національної економіки, постіндустріальне суспільство, інституційно-інноваційні чинники, інтелектуально-інноваційна діяльність, державна політика.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-103-112>

Рис.: 2. **Бібл.:** 12.

Лулак Руслан Любомирович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет (вул. Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна)

E-mail: economist_555@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1830-1800>

Researcher ID: I-2980-2017

Рудковський Олександр Володимирович – доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: arudkovsky@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

Researcher ID: I-4323-2017

Васильців Тарас Григорович – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіонів, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

E-mail: tgvas77@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

Researcher ID: I-3835-2017

Березівський Ярослав Петрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені І. В. Поповича, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (вул. Пекарська, 50, Львів, 79010, Україна)

E-mail: berezivskiys@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9480-3688>

Researcher ID: AAB-6664-2021

UDC 330.341.1.003.12(477)

JEL: O11; O23; O30

Lupak R. L., Rudkovsky O. V., Vasylytsiv T. G., Berezivskyi Ya. P. Institutional and Innovative Factors of Technological Development of the National Economy of Ukraine in the Conditions of Global Informatization

At the stage of formation of post-industrial society, the problem of implementing the strategy of transition to an intellectually oriented model of economic development is actualized, along with a comprehensive modernization of the socio-economic system of the State, which is explained by the need to develop new approaches to ensuring the competitiveness of the national economy as part of the world economy system. The research is aimed at substantiating the theoretical-methodological principles and developing practical recommendations for the introduction of institutional and innovative factors of technological development in order to ensure the competitiveness of the national economy in the context of global informatization. The object of research is the process of improving the State policy of ensuring technological development as the basis for the competitiveness of the national economy. In the process of research, the following general scientific and special methods were used: synthesis, system analysis, statistical and economic analysis, comparative and indicative methods,

method of main components, groupings, logical analysis, strategic management. The dual impact of innovation activity together with institutional factors on strengthening the competitiveness of the national economy is substantiated; the prerequisites, volumes and effectiveness of technological development of the national economy of the country are characterized; the scope, factors and obstacles to innovation activity are determined; a structural and functional analysis of the efficiency of the system of the State-based regulation of technological development of the economic complex of the country is carried out; the institutional and legal basis of technological development of the economy is defined; the organizational and economic means and directions of infrastructure development of the research and innovation activity are substantiated. Prospects for further research in this direction are the definition of a number of institutional and innovative tendencies associated with socio-labor, demographic, foreign economic and other processes, in view of their ability to influence the pace of technological development of the national economic system.

Keywords: technological development, competitiveness of the national economy, post-industrial society, institutional and innovative factors, intellectual and innovative activities, the State policy.

Fig.: 2. **Bibl.:** 12.

Lupak Ruslan L. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics (10 Tuhan-Baranovskoho Str., Lviv, 79005, Ukraine)

E-mail: economist_555@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1830-1800>

Researcher ID: I-2980-2017

Rudkovsky Oleksandr V. – D. Sc. (Economics), Professor, Leading Researcher of the Department of Forms and Methods of Management in the Agro-food Complex, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: arudkovsky@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

Researcher ID: I-4323-2017

Vasylytsiv Taras G. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of Department of Social and Humanitarian Development of the Regions, Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine (4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine)

E-mail: tgvas77@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

Researcher ID: I-3835-2017

Berezivskiy Yaroslav P. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Innovation and Counseling in the Agroindustrial Complex named after I. V. Popovich, Stepan Gzhyskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv (50 Pekarska Str., Lviv, 79010, Ukraine)

E-mail: berezivskiys@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9480-3688>

Researcher ID: AAB-6664-2021

Усе більш очевидною тенденцією як світової економічної системи, так і економік провідних держав світу стає всеохоплююча цифровізація та інформатизація не тільки суспільно-соціальних аспектів життя, але й системи економічних відносин, які базуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідно, у найближчій перспективі формуватиметься середовище глобальної цифрової економіки, і Україні слід стратегічно орієнтуватися на створення економічної системи, здатної адаптуватися та навіть забезпечити власну вагому участь у системі міжнародного поділу праці відповідно до наявного для цього потенціалу у сферах: людського та інтелектуального капіталу, освіти та підготовки кадрів, науково-дослідної та інноваційної діяльності.

Україна володіє значним потенціалом науково-технологічного та інноваційного розвитку, проте рівень використання та комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок, що зумовляють випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг у цілях зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів реального сектора та національної економіки загалом, є недостатнім. Наслідком цього є низькоефективна, енерговитратна економіка, зорієнтована переважно на експорт сировини та продукції низькотехнологічних галузей; наростаюче науково-

технологічне відставання від інших країн світу; ймовірність закріплення низькотехнологічного характеру національної економіки та погіршення умов участі в міжнародному поділі праці. Це посилює актуальність застосування в Україні більш комплексного підходу з базуванням на впровадженні системи інституційних чинників, здатних забезпечити відновлення інноваційної активності та покращити головні параметри ефективності національного господарства та конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх публікацій науковців дозволив дійти висновку про те, що зарубіжними та вітчизняними вченими зроблено значний внесок у дослідження проблем державного регулювання процесу технологічного розвитку національного господарства та його взаємозв'язків із забезпеченням конкурентоспроможності національної економіки.

Так, проблемам розвитку економіки, орієнтованої на знання, зокрема як нематеріального активу, і нові технології, активізацію інноваційних процесів і інноваційної політики значну увагу приділено в роботах Т. Васильціва, Р. Лупака, М. Куницької-Іляш, які заклали в основу економічного розвитку технологічні інновації та активізацію інноваційного підприємництва [1, с. 8–15]; Л. Фро-

лової, К. Жадько, О. Іляш та ін., які визначали роль суб'єктів підприємництва у забезпеченні процесу економічного зростання [2, р. 1–11]; Н. Гавловської, О. Іляшенко, О. Конопліної та ін., які доводили, що лише менша частина економічного зростання обумовлена збільшенням капіталу, а інша – є результатом технічного прогресу [3, р. 1053–1061].

Дослідження взаємодії інституційних чинників і науково-технологічного прогресу та їх впливу на забезпечення економічного зростання наведено у працях О. Гудзоватої [4, с. 29–34], В. Зайченка [5, с. 5–11], П. Куцика, А. Процикевича [6, с. 5–12], Т. Штець [7, с. 91–95] та ін.

Водночас головною перешкодою відновлення інноваційної активності та реалізації потенціалу технологічного розвитку економічного комплексу України є відсутність системного підходу, в основі якого має бути комплексне поєднання інституційних чинників, які одночасно формують чітке та прозоре нормативно-правове поле; закладають елементи інноваційної інфраструктури; створюють належні стимули та мотиви для всіх суб'єктів інноваційної системи; вибудовують організаційну структуру управління цими процесами; визначають поточні та стратегічні перспективи розвитку інноваційної діяльності та використання її результатів з метою інклюзивного зростання України.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо впровадження інституційно-інноваційних чинників технологічного розвитку в цілях забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальної інформатизації.

Тенденціями сьогодення є процеси економічної глобалізації, інформатизації та збільшення обсягів і частки в структурі ВВП економічно розвинених держав результатів інтелектуальної творчої, наукової та інноваційної діяльності. Зростаюча роль технологічного розвитку обумовлена впливом на інноваційність та якість суспільного продукту, структуру національної економіки, ефективність функціонування регіональних і місцевих економічних систем і суб'єктів господарювання, їх виробничий, інтелектуально-кадровий, організаційно-управлінський, науково-технологічний і фінансово-економічний потенціал.

Варто зауважити, що активізація та впровадження результатів інтелектуально-інноваційної діяльності в реальному секторі економіки позитивно позначається на посиленні конкурентоспроможності національної економіки. Втім, за недостатньо сформованого та дієздатного інституційного середовища посилюються передумови для реалізації ризиків економічного розвитку. Особливо загрозливими для відновлення інтелектуально-інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності національної економіки є «відтік мізків», «патентна міграція», фінансування

квазіінноваційної діяльності, розвиток «офшорного» аутсорсингу у сфері ІТ і науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), тінізація економічних відносин у сфері інновацій та їх фінансування, розвиток екологонебезпечних технологій тощо. Це зумовлює необхідність упровадження та посилення дії інституційних чинників, які покликані, з одного боку, посилити позитивний вплив результатів інноваційної діяльності на зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, а з іншого – подолати або мінімізувати екстерналії інноваційної діяльності (рис. 1).

Водночас реалізація інтелектуально-інноваційної моделі економічного розвитку держави зумовлює необхідність формування відповідного інституційного середовища, задіяння ефективних інституційних чинників відтворення, розвитку та використання науково-технологічного та інноваційного потенціалу, забезпечення активного впровадження сучасних технологій у виробничу діяльність, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможних товарів (робіт, послуг), а також технологічних рішень. Трансформація економічної системи на засадах інноваційно-технологічного розвитку потребує активізації дій держави у сфері управління інноваційною діяльністю, удосконалення інституційних чинників технологічного розвитку як основи конкурентоспроможності національної економіки, зокрема інституційно-правових (удосконалення нормативно-правового поля інноваційної діяльності); інституційно-економічних (формування системи стимулів і передумов для активізації інноваційної діяльності); інституційно-організаційних (вибудовування дієздатної системи управління інноваційним розвитком) [9, с. 71–77; 10, с. 84–89].

В Україні, незважаючи на сукупність системних проблем і деструктивний вплив гібридної агресії, зберігається значний потенціал науково-технологічного та інноваційного розвитку, реалізація якого здатна прискорити структурно-технологічну модернізацію національної економіки та підвищити міжнародну конкурентоспроможність країни. Зокрема, Україна входить до восьми країн світу, які мають необхідний науково-технологічний потенціал для створення авіакосмічної техніки, і до топ-10 суднобудівних країн світу; посідає дев'яте місце серед найбільших експортерів зброї та перше місце в Європі в галузі ІТ-аутсорсингу.

Разом із цим досі основу національної економіки становлять низькотехнологічні «старопромислові» галузі з орієнтацією на виробництво продукції III–IV технологічних укладів та структура експорту з переважно сировинним характером і високою часткою продукції з низькою доданою вартістю, що свідчить про неефективність використання існуючого вітчизняного інноваційного та інтелектуального потенціалу, несформованість нових конкурентних інноваційних

Рис. 1. Дуальний вплив технологічного розвитку та інституційних чинників на зміцнення конкурентоспроможності національної економіки

Джерело: авторська розробка.

драйверів розвитку. Занадто тривале відтворення такої моделі економічного розвитку може призвести до поглиблення кризових явищ в економіці та нарощування технологічного відставання від розвинутих країн світу.

Сучасний стан розвитку вітчизняної науково-технологічної сфери характеризується системною деформованістю, яка полягає в тому, що темпи її розвитку, структура, рівень використання наукових і технологічних результатів не відповідають потребам

становлення інтелектуально орієнтованої економіки. Ефективному розвитку науково-технологічної сфери перешкоджає низка вад організаційно-правового та фінансового характеру:

- ✦ критично низькі обсяги виконання наукових і науково-технічних робіт, слабка практична придатність їх результатів;
- ✦ низький рівень і нерациональний розподіл витрат на виконання наукових і науково-технічних

них робіт, відсутність їх належної бюджетної підтримки;

- ✦ погіршення інтелектуально-кадрового забезпечення інноваційної діяльності;
- ✦ недостатній рівень використання та комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок.

Незважаючи на безальтернативність переходу економіки країни на інтелектуально-інноваційну модель розвитку, державна інноваційна політика характеризується низкою вад організаційного, фінансового, інституційного та ринкового характеру. Більше того, фрагментарність державної інноваційної політики, неузгодженість інструментів підтримки інноваційної діяльності підприємств, постійне обмежене фінансування не формує передумов для створення технологічних конкурентних переваг національної економіки.

Попри значну кількість прийнятих нормативно-правових актів, покликаних забезпечити розвиток науково-технологічної та інноваційної сфери, існуючий нормативно-правовий базис так і не сприяв вагомим структурним зрушенням у сфері технологічного розвитку, оскільки шляхом внесення змін і призупинення діючих норм законів втрачено стимулюючі чинники розвитку науки, особливо в частині реалізації прикладних розробок, їх впровадження та створення ринку інтелектуальної власності, розвитку інноваційної інфраструктури. Вітчизняні органи державного управління декларують привабливі для інноваційно активних підприємств умови введення бізнесу, при цьому законодавчо не забезпечують дієві механізми пільгового оподаткування чи бюджетного фінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності. Залишається несформованим нормативно-правове поле для розвитку інституцій венчурного фінансування, які в більшості розвинутих країн світу вважаються одним із найефективніших інструментів залучення інвестицій в інноваційну сферу.

Незважаючи на визнання активізації технологічного розвитку одним із пріоритетів соціально-економічного розвитку України, залишаються так і не визначеними стратегічні цілі та завдання інтелектуально-інноваційного розвитку, не запроваджено довгострокове та середньострокове прогнозування та планування розвитку інноваційної діяльності на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях. По мірі розвитку науково-технічного прогресу втратили своє значення затверджені Верховною Радою України пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності в Україні. При цьому, формулювання стратегічних орієнтирів і цільових показників розвитку інноваційної діяльності здійснено на основі інтуїтивних уявлень і припущень без прогнозно-аналітичних досліджень, що призводить до неможливості вироблення ефективних дій органів державної влади щодо реалізації інноваційної

політики. Таким чином, відсутність стратегування не дозволяє виокремити та реалізувати завдання проходження послідовних етапів інноваційного розвитку (формування інноваційної інфраструктури; розвиток інноваційного підприємництва; системна інноваційна активність; інноваційний розвиток стратегічних комплексів, до прикладу ОПК), що перешкоджає використанню інноваційного чинника як наближення соціально-економічного розвитку до країн ЄС.

Крім того, існуюча система органів державного регулювання характеризується складністю організаційної структури управління процесом технологічного розвитку національної економіки, яка містить значну кількість інституцій, що конкурують між собою в умовах обмежених ресурсів та дублюють організаційні функції. Як наслідок, жодна з цих структур ефективно не функціонує та не є відповідальною за інноваційну політику як єдиний представник уряду. Більше того, вертикаль системи державного управління розвитком вітчизняної інноваційної сфери не побудована на регіональному та місцевому рівнях. Таким чином, неузгодженість дій органів влади призводить до неможливості вироблення та реалізації збалансованої інноваційної політики, що перешкоджає комплексності та єдинокерованості інноваційної політики та, відповідно, її сфокусованості на стратегічно важливих галузях у контексті євроінтеграції, використання переваг та інноваційної спеціалізації в регіонах держави, зміцнення їх конкурентоспроможності та поглиблення транскордонної співпраці.

Венчурні фонди практично не вкладають кошти у високотехнологічні галузі, а переважно реалізують середньоризикові та короткострокові інноваційні проекти (сфери комп'ютерної техніки та фінансових послуг). Це стало наслідком дії низки системних внутрішніх чинників, що сформувалися в період політико-економічної нестабільності в Україні: стагнація національного фондового ринку; впровадження законодавчих і податкових змін у сферу інститутів спільного інвестування (ICI), які обумовили ініціювання запровадження додаткового оподаткування для ICI та переведення їх на загальну систему оподаткування підприємств, що суперечить світовій практиці та нівелює мотивацію до інвестування в інноваційні процеси та національну економіку в цілому через інвестиційні фонди. Як наслідок, несформованість вітчизняного ринку фінансово-інвестиційних інституцій підтримки інноваційної діяльності призводить до узалежнення підприємств від більш фінансово спроможних інституцій фінансового сектора.

Недостатньо використовується потенціал непрямого стимулювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. Зокрема залишається несформованою система інституційних та економічних стимулів щодо залучення позабюджетних коштів та інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси. Податкове

стимулювання розвитку інноваційної діяльності в Україні законодавчо забезпечується недостатньо та не є стабільним. Зокрема, статтю розділу V «Особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності» Закону України «Про інноваційну діяльність» було виключено, технологічним паркам були скасовані такі податкові пільги, як звільнення від сплати податку на прибуток і сплату ПДВ податковим векселем при імпорті.

Водночас практика банківського та небанківського фінансування інноваційної діяльності в Україні також свідчить про необхідність пошуку шляхів удосконалення цих процесів, оскільки відсоткові ставки за кредитами залишаються неприйнятно високими для інноваційно активних підприємств, а небанківські фінансові посередники розміщують свої активи на банківських депозитах і в недооцінених цінних паперах вітчизняних підприємств традиційних галузей. Крім того, амортизаційна політика стимулювання розвитку інноваційної діяльності в Україні залишається неефективною, що проявляється в застосуванні підприємствами застарілих норм амортизаційних відрахувань для більшості основних засобів, відсутності стимулів для вкладання коштів у інноваційні проекти. Неодноразово здійснювалося блокування дії низки видів прямої та непрямой державної допомоги діяльності технопарків в Україні, які у 2000–2004 рр. демонстрували позитивну динаміку ключових показників інноваційної діяльності. Недостатність податкових та амортизаційних відрахувань призводить до зниження фінансових результатів, а також фінансових можливостей підприємств щодо модернізації техніко-технологічної бази, що підвищує їх мотивацію до імпорту дешевших і доступніших технологій, у т. ч. з ринків Митного союзу.

Варто зауважити, що в Україні досі залишається неформованим ринок інтелектуальної власності, про що свідчить відсутність реальних даних про його місткість, обсяги попиту та пропозиції, майданчики купівлі-продажу прав, неконтрольована «патентна міграція». Зокрема, в економіці України використовується майже 4 тис. об'єктів промислової власності, у т. ч. 1,8 тис. винаходів (майже 7% від загальної кількості чинних патентів), 2,4 тис. корисних моделей (6%), 393 промислові зразки (4%).

Отже, більшість захищених охоронними документами об'єктів патентного права у виробництві не використовуються і припиняють свій життєвий цикл одразу після розробки й отримання правової охорони. Із загальної кількості патентів на винаходи понад 20% видано на ім'я іноземних власників, з них 76,5% – за заявками, поданими в Україні за процедурою РСТ (*Patent Cooperation Treaty*), що свідчить про несанкціонований відтік винаходів. Рівень «патентної міграції» становить 10–12% щорічного обсягу патентування. Це пов'язано передусім із недостатністю

нормативно-правового регулювання аспектів обігу прав на об'єкти інтелектуальної власності, їх оцінки; відсутністю ефективних механізмів обліку та впровадження у виробництво результатів інтелектуальної діяльності; складністю та довготривалістю процедури розгляду заявок на отримання охоронних документів (терміни розгляду заявок становлять від 12 до 17 місяців); відсутністю методичного апарату визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Більше того, в українському законодавстві практично відсутня належна комплексна охорона програмного продукту та його реалізації (який охороняється лише як літературний твір, тобто сама ідея, процес або спосіб, покладені в основу алгоритмів, не підлягають охороні), дуже недосконалими є нормативні механізми боротьби з «піратством». Така ситуація погіршує патентну захищеність вітчизняних інформаційних технологій, а також посилює можливість відтоку ІТ-фахівців до держав, де ринок інтелектуальної власності більш розвинутий, а рівень захисту прав – значно вищий, кращими є й можливості комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності [11, с. 161–172; 12, с. 95–113].

У зв'язку з низьким рівнем конкуренції на внутрішньому ринку, що зумовлено монополізацією більшості галузей промисловості та обмеженими фінансовими можливостями учасників на внутрішньому ринку, вітчизняні суб'єкти бізнесу не зацікавлені у впровадженні вітчизняних ІТ-розробок і сучасних інформаційних технологій у виробничу діяльність. Йдеться передусім про галузі паливно-енергетичного комплексу, галузі транспорту та зв'язку, хімічної та фармацевтичної промисловості. Така ситуація узалежнює галузь від діяльності підприємств-монополіста, зокрема у сфері інноваційної політики, та знижує рівень впровадження інформаційних технологій у монополізованих галузях національної економіки.

З використанням методу стратегічного аналізу встановлено, що реалізацію пріоритетів технологічного розвитку як основи конкурентоспроможності національної економіки України необхідно здійснювати в рамках інституційно-економічного, інституційно-правового та інституційно-організаційного механізмів (рис. 2). Тому концепція державної політики регулювання процесу технологічного розвитку повинна орієнтуватися на забезпечення належних інституційних трансформацій і дієвих економічних стимулів об'єднання інтересів усіх учасників інноваційного процесу – від генерування знань до реалізації інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Йдеться не лише про підвищення ефективності функціонування державних і недержавних інституцій підтримки та стимулювання розвитку інноваційної діяльності, а й про формування інституційного се-

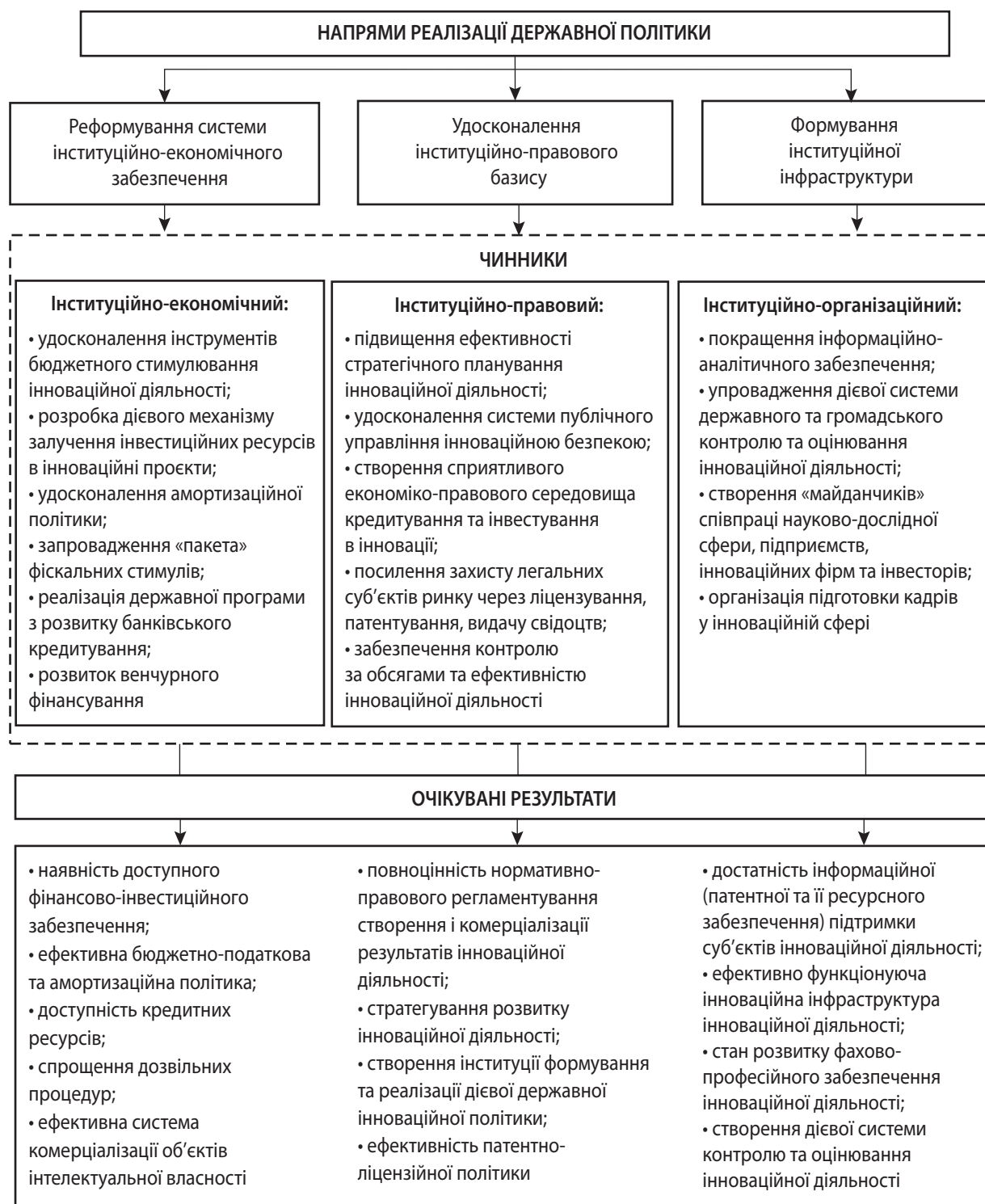

Рис. 2. Напрями реалізації інституційно-інноваційних чинників забезпечення технологічного розвитку як основи конкурентоспроможності національної економіки України

Джерело: авторська розробка.

редовища стимулювання інтеграції науково-дослідної та виробничої сфер, що передбачає створення відповідних «правил гри» (покращання бізнес-клімату, захист прав інтелектуальної власності, спрощення патентування тощо) та зниження трансакційних витрат на пошук інформації про інноваційні розробки, партнерів з комерціалізації технологій і винаходів.

Метою реалізації інституційно-економічного механізму забезпечення технологічного розвитку національної економіки визначено створення належних фінансово-економічних стимулів і мотивів для суб'єктів інноваційної діяльності. Для цього необхідно реалізувати інструменти фінансово-бюджетного стимулювання інноваційної діяль-

ності, залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні проекти, фіскального стимулювання, забезпечити розвиток банківського кредитування та венчурного фінансування інноваційної діяльності.

Формування та реалізацію інституційно-правового механізму забезпечення технологічного розвитку національної економіки доцільно спрямувати на створення ефективної системи органів публічного управління, яка б здійснювала регулюючий вплив на суб'єктів інноваційної діяльності; створювала стимули для активізації інноваційної діяльності, систематизації законодавства в інноваційній сфері, нівелювання деструктивної дії суперечливих положень окремих нормативно-правових актів, структурування системи публічного контролю в інноваційній сфері, формування належного інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності на різних рівнях управління.

Визначальним чинником активізації інноваційної діяльності є *формування та реалізація інституційно-організаційного механізму*, спрямованого на створення дієздатної інноваційної інфраструктури співробітництва освіти, науково-дослідної й інноваційної діяльності, бізнесу та забезпечення взаємозв'язку ринків результатів наукових досліджень, товарів, послуг і технологій.

Важливою передумовою формування та реалізації інституційно-організаційного механізму технологічного розвитку національної економіки має стати реалізація дієвої, з конкретними кількісно-якісними результатами, державної політики розвитку інноваційної діяльності та використання її досягнень у соціально-економічній сфері, включно з організаційною роботою щодо створення діючих елементів інноваційної інфраструктури та «майданчиків» співпраці науково-дослідної сфери, підприємств, інноваційних фірм та інвесторів.

Комплексне впровадження та поєднання інституційних механізмів забезпечення технологічного розвитку національної економіки дає змогу сформулювати необхідні передумови для розвитку інноваційної діяльності та використання її результатів з метою посилення конкурентоспроможності національної економіки та зміцнення економічної безпеки держави шляхом створення нормативно-правового базису, імплементації важливих елементів інноваційної інфраструктури, посилення дії фінансово-економічних стимулів для суб'єктів інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

На сучасному постіндустріальному та інформаційному етапі розвитку економічних відносин значно загострюється конкуренція за обмежені ресурси та ринки збуту товарів (робіт, послуг), а традиційні фактори виробництва – капітал і праця – відіграють дедалі меншу роль у формуванні конкурентоспромож-

ності національних економік, чимраз більше поступаючись формуванню й ефективному використанню інтелектуального та високотехнологічного потенціалу.

За підсумками аналізу теорій інституціоналізму ідентифіковано дуальний вплив активізації інноваційної діяльності, яка, з одного боку, служить умовою та чинником зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, але, з іншого, – за неформованого інституційного середовища – призводить до поширення таких більш складних і системних загроз, як «відтік мізків», «патентна міграція», фінансування квазіінноваційної діяльності, розвиток «офшорного» аутсорсингу у сфері ІТ і НДДКР тощо. Для протидії їм необхідно сформувати середовище комплексної дії інституційних чинників конкуренції, державного замовлення та державно-приватного партнерства, захисту прав інтелектуальної власності та становлення ринку результатів інноваційної діяльності, мобільності ринку праці тощо.

Доведено критично низький рівень інноваційної компоненти конкурентоспроможності національної економіки України та наявність тенденцій до його подальшого зниження, що підтверджується дією макроекономічних передумов і чинників, які перешкоджають ефективному використанню вітчизняного науково-технологічного та інноваційного потенціалу. Зокрема, недостатніми є обсяги виконання науково-технічних робіт, слабкою – практична придатність їх результатів, обмеженими – обсяги фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності; погіршується інтелектуально-кадрове забезпечення інноваційної діяльності; низькими є рівень інноваційної активності промислових підприємств, обсяги та ефективність реалізації інноваційної продукції у виробничому секторі економіки; посилюється міжрегіональна та міжгалузева асиметрія інноваційного розвитку. Ситуація особливо критична для сфери патентування та впровадження наукових розробок у національній економіці.

Системними перешкодами для технологічного розвитку національної економіки України можна вважати такі:

- ✦ безсистемність і невиконання окремих нормативно-правових актів регулювання технологічного розвитку;
- ✦ неефективність державного стратегічного планування розвитку національної економіки на інноваційних засадах;
- ✦ постійні структурні реорганізації державного органу з розвитку інноваційної діяльності та зміни його відомчої підпорядкованості;
- ✦ хронічне недофінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності з державного бюджету;
- ✦ нерациональний розподіл витрат на виконання наукових робіт;

- ✦ невідповідність структури інвестування пріоритетам інноваційного розвитку економіки;
- ✦ поглиблення розриву між інноваційною сферою та фінансово-інвестиційними інституціями;
- ✦ неефективність державного регулювання захисту прав інтелектуальної власності;
- ✦ несформованість внутрішнього ринку інноваційної продукції;
- ✦ низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку.

Застосування системно-структурного аналізу дало змогу обґрунтувати стратегічні пріоритети технологічного розвитку як основи конкурентоспроможності національної економіки України за базовими напрямками державної політики в цій сфері. За *інституційно-правовим напрямом* – це повноцінне стратегічне планування технологічного розвитку, формування системи публічного управління процесом технологічного розвитку, ефективна патентно-ліцензійна політика; за *інституційно-економічним* – достатнє бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності, венчурне фінансово-інвестиційне забезпечення, банківське кредитування інноваційної діяльності, стимулююча амортизаційна політика; за *інституційно-організаційним* – становлення системи інформаційно-аналітичного забезпечення технологічного розвитку, контролю та оцінювання інноваційної діяльності, розвиток повноцінної та дієздатної інноваційної інфраструктури, покращання інтелектуально-кадрового забезпечення, використання переваг міжнародного науково-технологічного співробітництва. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Kynytska-Ilyash M. V. Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprises. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 8–15. URL: <http://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/16944/1/8-15.pdf>
2. Frolova L. et al. Model for Opportunities Assessment to Increase the Enterprise Innovation Activity / Frolova L., Zhadko K., Ilyash O., Yermak S., Nosova T. *Business: Theory and Practice*. 2021. Vol. 22, Is. 1. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2021.13273>.
3. Havlovska N. et al. Strategic Adaptation as a Way of Managing Organizational Changes in the Context of Implementing a Safety Oriented Enterprise Management Approach / Havlovska N., Illiashenko O., Konopolina O., Shevchuk I., Hlynska A., Prytys V. *Tem Journal*. 2020. Vol. 9. No. 3. P. 1053–1061. DOI: 10.18421/TEM93-29
4. Гудзовата О. О. Ідентифікація та напрями протидії зовнішнім викликам стабілізації грошово-кредитного сектору. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 55. С. 29–34.

5. Зайченко В. В. Концептуальні засади формування інструментів державної політики забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки. *Сталий розвиток економіки*. 2019. № 3. С. 5–11.
6. Куцик П. О., Процикевич А. І. Пріоритети державної політики фінансово-інвестиційної підтримки розвитку ринку ІТ-послуг України. *Вісник Львівського торговельного економічного університету*. 2019. Вип. 57. С. 5–12. URL: <http://lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1205-2019-57-01.pdf>
7. Штець Т. Ф. Дослідження концептуальних характеристик сектора цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 91–95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-91-95>
8. Процикевич А. І. Система інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг та методичні засади їх державного регулювання. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 154–158. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-10_0-pages-154_158.pdf
9. Karpenko O. O. Conceptual Framework for Innovation Clusters Formation and Functioning. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 12. С. 71–77.
10. Штець Т. Ф. Світовий досвід впровадження механізмів державного регулювання розвитку сектора цифрової економіки. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2019. Вип. 1. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-84-89>
11. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Васильців В. Г. Характеристики функціональних складових економічної безпеки сектору інформаційно-комунікаційних технологій України. *Економічний дискурс*. 2017. Вип. 1. С. 161–172. URL: <http://ed.pdatu.edu.ua/article/view/127714/122522>
12. Ilyash O. et al. Evaluation of enterprise investment attractiveness under circumstances of economic development / Ilyash O., Yildirim O., Doroshkevych D., Smoliar L., Vasylytsiv T., Lupak R. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2020. Vol. 47. Is. 47. P. 95–113. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0006>

REFERENCES

- Frolova, L. et al. "Model for Opportunities Assessment to Increase the Enterprise Innovation Activity". *Business: Theory and Practice*, vol. 22, no. 1 (2021): 1-11. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2021.13273>
- Havlovska, N. et al. "Strategic Adaptation as a Way of Managing Organizational Changes in the Context of Implementing a Safety Oriented Enterprise Management Approach". *Tem Journal*, vol. 9, no. 3 (2020): 1053-1061. DOI: 10.18421/TEM93-29
- Hudzovata, O. O. "Identyfikatsiia ta napriamy protydivi zovnishnim vyklykam stabilizatsii hroshovo-kredytnoho sektoru" [Identification and Directions of Counteraction to External Challenges of Stabilization of the Money Credit Sector in the Context of Provision of Financial Security of Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, no. 55 (2018): 29-34.
- Ilyash, O. et al. "Evaluation of enterprise investment attractiveness under circumstances of economic development". *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, vol. 47, no. 47 (2020): 95-113. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0006>

- Karpenko, O. O. "Conceptual Framework for Innovation Clusters Formation and Functioning". *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 12 (2013): 71-77.
- Kutsyk, P. O., and Protsykevych, A. I. "Prioritytety derzhavnoi polityky finansovo-investytsiinoi pidtrymky rozvytku rynku IT-poslulh Ukrainy" [Priorities of the Financial and Investment State Policy of Support for IT-Services Market Development in Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho torhovelnoho ekonomichnoho universytetu*, is. 57 (2019): 5-12. <http://lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1205-2019-57-01.pdf>
- Protsykevych, A. I. "Systema investytsiinykh protsesiv na rynku IT-poslulh ta metodychni zasady yikh derzhavnoho rehuliuвання" [The System of Investment Processes in the IT Service Market and the Methodical Foundations for the Governmental Regulation]. *Biznes Inform*, no. 10 (2017): 154-158. http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-10_0-pages-154_158.pdf
- Shtets, T. F. "Doslidzhennia kontseptualnykh kharakterystyk sektora tsyfrovoy ekonomiky" [Researching the Conceptual Characteristics of the Digital Economy Sector]. *Biznes Inform*, no. 3 (2019): 91-95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-91-95>
- Shtets, T. F. "Svitovyi dosvid vprovadzhennia mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання rozvytku sektora tsyfrovoy ekonomiky" [World Experience of Implementation of Mechanisms of Government Regulation of the Digital Economy Sector Development]. *Vcheni zapysky Universytetu «Krok»*, no. 1 (2019): 84-89. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-84-89>
- Vasyltsiv, T. G., Lupak, R. L., and Kunitska-Iliash, M. V. "Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprises". *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 2, part 2 (2018): 8-15. <http://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/16944/1/8-15.pdf>
- Vasyltsiv, T. H., Lupak, R. L., and Vasyltsiv, V. H. "Kharakterystyky funktsionalnykh skladovykh ekonomichnoi bezpeky sektoru informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii Ukrainy" [Characteristics of Functional Components of Economic Security of the Information and Communication Technologies Sector of Ukraine]. *Ekonomichnyi diskurs*, is. 1 (2017): 161-172. <http://ed.pdatu.edu.ua/article/view/127714/122522>
- Zaichenko, V. V. "Kontseptualni zasady formuvannia instrumentiv derzhavnoi polityky zabezpechennia tekhnolohichnoi konkurentospromozhnosti ekonomiky" [Conceptual Foundations of Forming State Policy Instruments to Provide Technological Competitiveness of Economy]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 3 (2019): 5-11.

УДК 336.719
JEL: D81; L86

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

©2021 КОНДРАТЕНКО Н. Д.

УДК 336.719
JEL: D81; L86

Кондратенко Н. Д. Трансформація ринку інформаційних послуг в умовах цифрової економіки

Метою статті є визначення особливостей трансформації ринку інформаційних послуг в умовах цифрової економіки. Виділено основні сегменти інформаційного ринку, а саме: 1) ділова інформація (біржова та фінансова інформація; економіко-статистична інформація; комерційна інформація); 2) фахова інформація (професійна інформація для конкретних професійних груп; науково-технічна інформація; доступ до першоджерел, який організований через бібліотеки та інші архівні служби); 3) споживча інформація (література, музика, новини; інформація щодо роботи інфраструктурних об'єктів; розважальна інформація); 4) освітні послуги (дошкільна, шкільна, спеціальна, вища, дуальна, підвищення кваліфікації, неформальна); 5) забезпечувальні системи (комп'ютери, телекомунікаційне обладнання, комп'ютерне програмування, консультування та надання інформаційних послуг з різних аспектів інформаційної індустрії). На основі аналізу трансформації ринку інформаційних послуг в умовах цифрової економіки зроблено висновок про суперечливий вплив інформаційних технологій (штучний інтелект, BigData, блокчейн тощо) на інституційну структуру ринку інформаційних послуг. З одного боку, ускладнюється інституційна структура та збільшується прибутковість бізнесу, але з іншого – відбувається монополізація та підвищується маніпуляційність інформаційного ринку, що стає причиною потенційно нестабільного середовища з високим рівнем невизначеності та транзакційних витрат. Зазначено, що масове розповсюдження транзакційних зовнішніх ефектів впливає на стан інформаційної безпеки ринку та створює інституційне забезпечення нейтралізації негативного впливу нових цифрових технологій. Підвищення конкурентоспроможності інформаційних послуг забезпечуються за рахунок комбінування низьких витрат ведення персоналізованих сервісів, легкої масштабованості бізнесу в результаті безпосередньої взаємодії виробників і споживачів у процесі збору та аналізу неструктурованої та несистемної інформації.

Ключові слова: ринок інформаційних послуг, трансформація, інформаційні технології, цифровізація.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-112-118>

Рис.: 3. Бібл.: 8.

Кондратенко Наталя Дмитрівна – доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: ndkondratenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2823-9905>